

BOSHLANG'ICH SINFLARDA "TINISH BELGILARINI" O'RGATISHDA NOANANAVIY USULLARDAN FOYDALANISH

D.M.Kurbanbaeva

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Umumiy pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17759184>

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili fanida tinish belgilarini o'rgatishda noan'anaviy, innovatsion yondashuvlarning o'rni va ahamiyati yoritiladi.

An'anaviy usullardan farqli ravishda, interaktiv o'yinlar, dramatizatsiya, vizual vositalar, rol o'ynash texnologiyalari, infografika, jismoniy faoliyatga asoslangan topshiriqlar hamda raqamli texnologiyalar orqali o'quvchilarda tinish belgilarining shakli, funksiyasi va qo'llanish holatlari bo'yicha mustahkam bilim hosil qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot davomida noan'anaviy yondashuvlarning o'quvchilarning yozma va og'zaki nutq madaniyatini shakllantirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirishdagi samaradorligi amaliy misollar va kuzatuvlar asosida tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: tinish belgilar, tinish belgilarini o'rgatish, noan'anaviy usullar, innovatsion metodlar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, interaktiv o'qitish, o'yinli metodlar, dramatizatsiya, vizual materiallar, raqamli ta'lim vositalari, kommunikativ kompetensiya, ko'rgazmali qurollar, metodik yondashuvlar, o'quvchilarni faollashtirish, ta'limda yangilik, darsda kreativlik.

THE USE OF UNCONVENTIONAL METHODS IN TEACHING "PUNCTUATION MARKS" IN ELEMENTARY GRADES

Annotation. This article explores the use of non-traditional methods in teaching punctuation marks to primary school students within the mother tongue curriculum. Moving beyond conventional teaching approaches, it emphasizes the effectiveness of interactive games, dramatization, visual aids, role-playing techniques, infographics, movement-based tasks, and digital tools in helping young learners grasp the form, function, and usage of punctuation marks.

The study analyzes how these innovative strategies contribute to improving students' written and spoken language skills, enhance their critical thinking, and increase their engagement and motivation during lessons. Practical examples and classroom observations are provided to support the effectiveness of these methods. In addition, the article offers original methodological recommendations developed by the author for effectively teaching punctuation at the primary level.

Keywords: punctuation marks, punctuation, non-traditional methods, innovative methods, modern educational technologies, interactive teaching, playful methods, dramatization, visual materials, digital educational tools, communicative competence, visual weapons, methodological approaches, student activation, innovation in education, creativity in the lesson.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ "ПУНКТУАЦИИ" В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. В данной статье рассматривается использование нетрадиционных методов обучения знакам препинания на уроках родного языка в начальных классах. В отличие от традиционных подходов, особое внимание уделяется эффективности интерактивных игр, драматизации, наглядных материалов, ролевых игр, инфографики, заданий с элементами физической активности, а также цифровых технологий в формировании у младших школьников прочных знаний о форме, функции и употреблении

знаков препинания. В статье анализируется влияние инновационных методов на развитие письменной и устной речи учащихся, их самостоятельного мышления, а также на повышение интереса к учебному процессу.

Ключевые слова: пунктуация, обучение пунктуации, нетрадиционные методы, инновационные методы, современные образовательные технологии, интерактивное обучение, игровые методы, драматизация, наглядные материалы, цифровые образовательные инструменты, коммуникативная компетентность, наглядные пособия, методические подходы, активизация учащихся, инновации в обучении, креативность на уроке.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim bosqichi – bu o'quvchining bilimga bo'lgan asosiy munosabati, dunyoqarashi va tafakkuri shakllanadigan davrdir. Ayniqsa, ona tili darslari bu bosqichda muhim o'rin tutadi, chunki til – bu fikr ifodasi vositasi, ta'lim-tarbiyaning asosiy poydevoridir. Tinish belgilarini o'rgatish esa yozma nutqni shakllantirishda zaruriy element bo'lib, o'quvchilarning matnni to'g'ri tuzishi, o'qishda intonatsiyani to'g'ri ifodalashi, yozilgan matnni anglab yetishi kabi ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda, noan'anaviy va innovatsion usullarning qo'llanilishi dars samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada aynan boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rgatishda qanday noan'anaviy metodlardan foydalanish mumkinligi, ularning afzallik jihatlari va amaliy natijalari tahlil qilinadi.

Tinish belgilarini o'rgatishning an'anaviy muammolari.

Ko'p hollarda boshlang'ich sinf o'quvchilarida tinish belgilarining shakli va ma'nosi yuzasidan chalkashliklar kuzatiladi. Bu, asosan, faqatgina nazariy tushuntirishga asoslangan darslarning yetarli bo'lmasligi, amaliy mashqlar kamligi yoki ularning o'quvchining yoshiga mos emasligi bilan bog'liq. Shuningdek, dars jarayonida faqat darslikdagi matnlarga tayanish o'quvchilarda zerikish, sustkashlik, va qiziqishning pasayishiga olib keladi.

Noan'anaviy usullar – ta'lim jarayonini jonlantirish vositasi.

Noan'anaviy usullar o'quvchining faolligini oshiradi, fikrlash jarayonini rag'batlantiradi va eng muhimi – bilimlarni hayotiy tajriba asosida mustahkamlashga xizmat qiladi. Quyida tinish belgilarini o'rgatishda qo'llanishi mumkin bo'lgan asosiy noan'anaviy yondashuvlar keltiriladi:

1. O'yinli metodlar.

O'quvchilar yosh xususiyatiga ko'ra o'yin faoliyatiga juda moyil bo'lishadi. Darsda “Tinish belgisini top”, “To'g'ri belgi qo'y”, “Kim tezroq to'g'rilaydi?” kabi o'yinlar orqali o'quvchilarga matndagi tinish belgilarini tahlil qilish, ularni joyiga qo'yish yoki almashtirish orqali mustahkamlash mumkin. Bu nafaqat darsga qiziqishni oshiradi, balki eslab qolishni ham osonlashtiradi.

2. Dramatizatsiya va sahnalashtirish

O'quvchilar rollarga bo'linib, matnni jonlantirgan holda o'qishadi yoki sahna ko'rinishini yaratishadi. Masalan, gapning ohangiga qarab – undov, so'roq yoki xabar gaplarini ifodalash orqali tinish belgilarining ma'nodagi ahamiyatini anglab yetishadi. Bu usul ayniqsa talaffuz, intonatsiya, pauza va emotsional ifoda ko'nikmalarini shakllantirishda juda samarali.

3. Vizual texnologiyalar.

Rangli chizmalar, belgilar, piktogrammalar, multimediali taqdimotlar orqali tinish belgilarining funksiyasini oson tushuntirish mumkin. Masalan, har bir tinish belgisi uchun alohida belgilar: nuqta – to‘xtash belgisi, vergul – kichik tanaffus, so‘roq belgisi – savol belgisi va h.k. Vizual obrazlar orqali bilim yanada chuqurroq singadi.

4. Interaktiv doskalar va raqamli platformalar.

Raqamli interaktiv ilovalar (Kahoot, Wordwall, Quizlet kabi) orqali o‘quvchilarda musobaqa shaklida bilimlarni mustahkamlash, onlayn testlar orqali o‘z bilimlarini tekshirib ko‘rish imkoniyati yaratiladi. Bu o‘z-o‘zini nazorat qilish, motivatsiyani oshirishda ijobiy samara beradi.

5. Jismoniy faoliyat asosida o‘rgatish (kinestetik yondashuv).

Harakat asosida o‘qitish usuli ham tinish belgilarini o‘rgatishda yaxshi natija beradi.

Masalan, o‘quvchilar har bir tinish belgisini tan olish uchun muayyan jismoniy harakat (masalan, qo‘l ko‘tarish, sakrash yoki belgi shaklini havo orqali chizish) bajarishadi. Bu usul kinestetik o‘quvchilar uchun ayniqsa foydali bo‘ladi. [1].

Amaliy tajriba va kuzatuvlar.

Namangan viloyati Xalq ta’limi tizimidagi bir qator maktablarda o‘tkazilgan tajriba darslarida yuqorida ko‘rsatilgan usullar sinovdan o‘tkazildi. Ayniqsa, dramatizatsiya va interaktiv o‘yinli metodlar o‘quvchilarda yuqori faollikni, darsga bo‘lgan qiziqishning oshganini va tinish belgilarini to‘g‘ri ishlatish ko‘nikmasining shakllanganini ko‘rsatdi. Nazorat yozuv ishlarida aniqlik, tinish belgilarining o‘rinli qo‘llanishi 30–40% ga oshgani kuzatildi.

Tinish belgilarini o‘rgatish faqat nazariy tushunchalar bilan cheklanib qolmasligi lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda darslarni jonli, qiziqarli, interaktiv shaklda tashkil etish orqali bilim samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Noan’anaviy metodlar:

- O‘quvchilarda faollik va mustaqil fikrlashni shakllantiradi;
- Darsga qiziqish uyg‘otadi;
- Bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlashga yordam beradi;
- Og‘zaki va yozma nutq madaniyatini shakllantiradi.

Shu bois, zamonaviy boshlang‘ich ta’limda noan’anaviy usullardan oqilona va tizimli foydalanish muhim metodik vazifa bo‘lib qolmoqda.

Tinish belgilarini o‘rgatishda differensial yondashuv.

Har bir o‘quvchining bilim darajasi, o‘zlashtirish sur’ati va qiziqish sohasi turlicha bo‘lganligi sababli, tinish belgilarini o‘rgatishda individual va differensial yondashuv zarur hisoblanadi. Kuchli o‘quvchilar uchun murakkab matnlar bilan ishlash, mustaqil yozma ishlar tayyorlash topshiriqlari berilsa, sustroq o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarga esa oddiy mashqlar, ko‘rgazmali materiallar asosida ishlash tavsiya etiladi. Bu esa har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga mos yondashuvni ta’minlaydi.

Shuningdek, guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilar bir-biriga yordam beradi, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalari shakllanadi. Guruhli ishlar orqali o‘quvchilarga matn beriladi va ular birgalikda undagi tinish belgilarini tahlil qiladilar, fikr almashadilar, bahs yuritadilar. Bu esa o‘rgatishning ijtimoiy aspektini ham mustahkamlaydi. [2].

Milliy va madaniy komponentni integratsiyalash.

Tinish belgilarini o‘rgatishda milliy qadriyatlar va madaniy mazmunli matnlardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi.

Masalan, maqollar, xalq ertaklaridan parchalar, mashhur yozuvchilar asarlaridan qisqa gaplar, hikmatli soʻzlar asosida topshiriqlar tuzish oʻquvchilarda nafaqat grammatik koʻnikmalar, balki estetik did va maʼnaviy dunyoqarashni ham rivojlantiradi.

Misol uchun, maqol: “Yaxshilik qil, koʻkka ot”. Bu jumlani tahlil qilishda nuqta nima uchun qoʻyilganini tushuntirish, uni oʻzgartirib koʻrish, soʻroq yoki undov belgilari bilan variantlar qilish orqali oʻquvchilarning mantiqiy fikrlashini ham kuchaytirish mumkin.

Zamonaviy taʼlimda faqat bilim berish emas, balki oʻquvchini faol ishtirokchiga aylantirish, mustaqil fikrlash, muloqot qilish va oʻz fikrini ravon bayon etishga oʻrgatish muhim hisoblanadi. Tinish belgilarini toʻgʻri oʻrgatish esa bu jarayonning ajralmas qismidir.

Noanʼanaviy usullar bu yoʻlda samarali vosita boʻlib xizmat qiladi. Ular orqali oʻquvchi faqat bilim egallab qolmay, balki bu bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qoʻllash, jamiyatda toʻgʻri va aniq muloqotga kirishish, oʻz fikrini izchil ifodalashga oʻrganadi.

Oʻqituvchining esa vazifasi – bu usullardan vaziyatga mos holda oqilona foydalanish, har bir oʻquvchining qobiliyat va ehtiyojlarini hisobga olishdir.

Tinish belgilarini oʻrgatishda integratsiyalashgan yondashuv.

Boshlangʻich taʼlimda fanlararo integratsiyalashuv orqali tinish belgilarini oʻrgatish darslarning qiziqarli va samarali boʻlishini taʼminlaydi. Misol uchun, atrof-muhit, matematika, tasviriy sanʼat yoki musiqa darslarida yozma topshiriqlar orqali tinish belgilarini mustahkamlash mumkin. Misollar:

- Matematika darsida: misollarni soʻz bilan bayon qilib, oxiriga toʻgʻri tinish belgisini qoʻyish. (Masalan: “Oʻquvchilarda 3 ta daftar, 2 ta qalam va 1 ta oʻchirgʻich bor.”)

- Tasviriy sanʼatda: oʻquvchining chizgan rasmiga mos gap tuzish va unga mos tinish belgisini tanlash.

- Musiqa darsida: kuy mazmuniga mos hissiy ohangdagi gaplar tuzish – undov va soʻroq belgilarini tanlash orqali ijodiy fikrni rivojlantirish.

Bu yondashuv orqali oʻquvchi nafaqat grammatik bilimni, balki fanlararo aloqadorlikni anglaydi, mantiqiy va tahliliy fikrlash koʻnikmasini ham rivojlantiradi. [3].

Oʻqituvchilarga amaliy tavsiyalar.

1. Dars oldidan emotsional tayyorgarlik: oʻquvchilarni darsga tayyorlash uchun qisqa sheʼrlar, qiziqarli savol-javoblar orqali eʼtiborini jalb qilish.

2. Har bir tinish belgisiga personaj berish: masalan, soʻroq belgisi — qiziquvchan bola, undov belgisi — hayajonlangan bola, nuqta — muloyim toʻxtovchi obrazida tasvirlab berish.

3. Oʻquvchilar yozgan matnlarni tahlil qilish: ularning yozma ishlari ustida kollektiv tahlil oʻtkazish, qayerda va nima uchun tinish belgisi notoʻgʻri ishlatilganini birgalikda muhokama qilish.

4. “Tinish belgilarini aytib ber” oʻyini: matn oʻqilayotganida qaysi tinish belgisi kerakligini oʻquvchi ogʻzaki aytadi yoki imo-ishora bilan bildiradi.

5. Audio va video materiallardan foydalanish: ovozli matnlar orqali tinish belgilarining intonatsion ahamiyatini eshitib, toʻgʻri ifodalashga oʻrgatish.

Tinish belgilarini oʻrgatish – bu oddiy grammatik qoidalarni yodlash emas, balki fikrni ifodalash, muloqotda aniq va tushunarli boʻlish, madaniy yozish koʻnikmasini shakllantirish yoʻlidir. Noanʼanaviy, innovatsion, interaktiv metodlar orqali bu jarayon oʻquvchi uchun zerikarli emas, balki hayotiy, zavqli va esda qolarli darsga aylanadi. [4].

O'qituvchi – bu jarayonning ijodkori. Har bir darsni o'quvchining qiziqishi, ehtiyoji va individual imkoniyatlaridan kelib chiqib loyihalashtirgan pedagog nafaqat bilim beradi, balki fikrlovchi, his qiluvchi va to'g'ri yozuvchi shaxsni tarbiyalaydi.

XULOSA

Boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rgatish – bu nafaqat grammatika o'rgatish jarayoni, balki o'quvchilarning umumiy yozma nutq madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik faoliyatdir. Tinish belgilarining o'rni va ular yordamida fikrlarning to'g'ri va aniq ifodalanishi o'quvchilarning muloqot madaniyatini yaxshilashga hissa qo'shadi. O'quvchilarning nutqini rivojlantirishda noan'anaviy va innovatsion metodlardan foydalanish darslarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Pedagogning kreativ va shaxsiy yondashuvi, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladigan ta'lim metodlari o'quvchilarda tinish belgilarini to'g'ri qo'llash va matnlarni aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Noan'anaviy usullar va texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ular darslarga yanada qiziqish bilan yondashadilar. Interaktiv doskalar, mobil ilovalar, o'yinlar va boshqa zamonaviy vositalar yordamida o'quvchilarga darsni yanada qiziqarli va interaktiv tarzda o'rgatish mumkin. O'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari va psixologik xususiyatlari hisobga olinishi, tinish belgilarini o'rgatishda muvaffaqiyatga erishishda asosiy omillardan biri bo'ladi. O'qituvchining pedagogik malakasi va ularning interaktiv va ijodiy yondashuvlari, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro muloqotini kuchaytirish, o'z bilimlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, tinish belgilarini o'rgatish jarayonida o'quvchilarni doimiy ravishda rag'batlantirish va mustahkamlovchi mashqlar bilan qo'llab-quvvatlash zarur. Bu o'quvchilarning fikrlarini erkin va ravon ifodalash, nutq madaniyatini rivojlantirishda samarali natijalarga erishish imkonini beradi. Shuningdek, o'quvchilarni yozma nutqda tinish belgilarini qo'llashni amaliyot orqali o'rgatish, ularga matnni aniq va to'g'ri ifodalashda yordam beradi.

Yakuniy natija sifatida, boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rgatish, pedagoglar uchun o'quvchilarni aniq va to'g'ri nutqni rivojlantirishga qaratilgan muhim vazifadir.

Noan'anaviy metodlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarga nutq madaniyatini yuqori darajada shakllantirishga yordam beradi. Pedagoglarning ijodiy yondashuvi, shaxsiylashtirilgan ta'lim yondashuvlari va interaktiv metodlarni o'rganish orqali o'quvchilarni tinish belgilarini to'g'ri qo'llashga o'rgatish samarali va muvaffaqiyatli natijalarga erishish imkonini yaratadi. Shunday qilib, tinish belgilarini o'rgatish nafaqat tilni o'rganish jarayoni, balki o'quvchilarning umumiy muloqot madaniyatini rivojlantirish va ular o'rtasida to'g'ri va samarali muloqotni shakllantirishda juda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K. Qosimova Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent - 2009
2. R. Safarova Ona tili o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma "Sharq" nashriyoti matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent – 2016
3. M.Umarova "Bayonlar to'plami" Toshkent – 1992
4. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. "Barkamol avlod" O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.: SHarq, 1997.
5. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining axborotnomasi", 7-maxsus son. T.: SHarq, 1999.

6. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi davlat ta'lim standarti "Boshl. ta'l. jurnali". Toshkent, 2005. №5.
7. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi o'quv dasturi "Boshl. ta'l. jurnali". Toshkent, 2005. №5.